

ВІДГУК

офіційного опонента, доктора економічних наук, професора

Болгар Тетяни Миколаївни на дисертаційну роботу

Мельника Сергія Степановича на

тему:

«Виявлення та запобігання фінансовому шахрайству у забезпеченні фінансової безпеки комерційних банків», подану до захисту на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит

Актуальність теми дослідження

Протидія фінансовому шахрайству (ФШ) у комерційних банках (КБ) та забезпечення фінансової безпеки комерційних банків (ФБКБ) в Україні є актуальними завданнями для вітчизняної банківської системи, а також дискусійними темами сучасних наукових досліджень.

Слід зазначити, що існує багато невирішених проблем щодо фінансового шахрайства у комерційних банках, зокрема: відсутність чіткої дефініції ФШ у КБ, як окремого випадку шахрайства у сфері фінансових відносин; визначення характеристик ФШ у КБ, а саме його мети, суб'єктів здійснення шахрайства, суб'єктів та об'єктів, на яких воно спрямоване, інструменти здійснення; приведення циклу та етапів ФШ у КБ до сучасної практики існування цього явища у процесі функціонування КБ; уточнення класифікації ФШ у КБ з огляду на сучасні варіанти його проявів; актуалізація та розробка дієвих інструментів та способів боротьби з ним за напрямками виявлення, протидії та запобігання.

Фінансова безпека у комерційних банках – це одне із найважливіших питань і від стану фінансової безпеки залежить ефективне функціонування банку, його надійність. Тому, для забезпечення ФБ у КБ вирішується велика кількість як наукових, так і практичних завдань. Проблеми забезпечення

фінансової безпеки банків, запобігання фінансового шахрайства досліджуються науковцями і практиками світової фінансової сфери, але слід підкреслити, що особливої важливості та актуальності вони набули саме для української банківської системи. Вітчизняна банківська практика останніх років свідчить про погіршення фінансового стану багатьох банківських установ, не достатню забезпеченість безпечної діяльності, невиправдану ризиковість при проведенні операцій, збільшення шахрайських проявів – це все вплинуло на значне зменшення кількості банків (сьогодні до 76), закриття банківських установ суттєво підірвали надійність та довіру клієнтів.

Ступінь обґрунтованості та достовірності положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Дисертація Мельника С. С. відзначається повнотою аналізу фактів і процесів, містить теоретичне осмислення явищ, математичні розрахунки. Виходячи із розуміння необхідності вдосконалення теоретико-методологічних засад, науково-методичних і практичних підходів до удосконалення механізмів виявлення і запобігання ФШ задля забезпечення ФБКБ, автором визначено мету і завдання, об'єкт і предмет дослідження, що загалом правильно відображають його сутність. Комплекс завдань, котрі поставлені та вирішені здобувачем, дали змогу логічно структурувати роботу, розкрити її зміст.

Детальне вивчення змісту дисертаційної роботи дозволяє зробити висновок про обґрунтованість та достовірність викладених наукових положень, висновків і рекомендацій. Такі результати підтверджуються широким переліком кваліфіковано опрацьованих, систематизованих та узагальнених здобувачем фундаментальних праць зарубіжних і вітчизняних вчених та практиків банківської діяльності, що стосуються виявлення, протидії та попередження ФШ у КБ та забезпечення стану ФБКБ.

У процесі дослідження автор застосовує загальнонаукові та специфічні методи дослідження. Зокрема, автором використано методи аналізу і синтезу, індукції і дедукції, аналогії і порівняння, факторного аналізу, експертних оцінок, наукового абстрагування і системного підходу та інші.

Дисертаційне дослідження базується на офіційній інформації. Обґрунтованість та достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій дисертації підтверджується публікаціями основних результатів дослідження у 16 наукових працях, ключові положення дисертації пройшли апробацію шляхом участі здобувача у науково-практичних конференціях з широкою географією проведення.

За результатами аналізу дисертаційної роботи Мельника С. С., можемо зробити висновок, що мета роботи у ході виконання дослідження досягнута, а дисертація є завершеною науковою кваліфікаційною працею.

Детальне ознайомлення із дисертаційною роботою, авторефератом, науковими працями здобувача дає підставу зробити висновок про те, що з поставленими завданнями дослідження автор у цілому справився.

Наукова новизна результатів дисертаційного дослідження

У дисертаційній роботі обґрунтовано сутність положень, що характеризуються науковою новизною і свідчать про особистий внесок автора у розвиток економічної науки, а саме: у поглибленні теоретико-методологічних засад, розвитку методичних підходів та розроблення практичних рекомендацій щодо виявлення фінансового шахрайства у комерційних банках та забезпечення їх фінансової безпеки.

Серед основних досягнень дисертаційної роботи Мельника С. С., що містять наукову новизну, виокремлюються наступні:

1. Важливе значення має розробка уніфікованої моделі виявлення ФШ у КБ для забезпечення ФБКБ. Уніфікація підходів із виявлення ФШ, що

реалізовані в уніфікованій моделі, дозволяє їх стандартизувати за такими елементами як: фінансові наслідки, сліди фінансових маніпуляцій, способи впливу, способи та інструменти приховування і легалізації. Крім цього, модель також включає актуалізований автором цикл ФШ, що дозволяє враховувати всю складну сукупність елементів явища у хронології їх реалізації в КБ та системній цілісності досліджуваного явища (с. 20).

2. Поглиблено тлумачення «фінансове шахрайство у комерційних банках». Зокрема ФШ у КБ виокремлено із загального явища шахрайства фінансової сфери та розглянуто з позиції його реалізації у комерційних банках як «зловживання суттєвим впливом на функціонування КБ, що являють собою систему маніпуляцій у сфері грошового банківського обігу і фінансових зобов'язань, метою яких є недобросовісне заволодіння фінансовими ресурсами КБ і/або його клієнтів» (с. 20-21).

3. Ґрунтовна класифікація ФШ у КБ значно удосконалює систематизацію актуальних видів ФШ у КБ та включає нові класифікаційні ознаки, зокрема: середовище маніпуляцій, ступінь охоплення і реалізації, напрям маніпуляцій, причетність осіб, характер впливу. Видова систематизація ФШ дозволяє реалізувати ефективну боротьбу з цим явищем у КБ, зокрема у частині виявлення, протидії та попередження (с. 21).

4. Конкретизовано поняття «фінансова безпека комерційних банків» та визначено структуру ФБКБ. Зокрема, дефініцію ФБКБ сформульовано як «систему збалансованості власних, залучених, запозичених та розміщених фінансових ресурсів, кількісні і якісні характеристики яких достатні для забезпечення прибутковості КБ і виконання ними фінансових зобов'язань, зважаючи на внутрішні небезпеки та небезпеки невизначеності зовнішнього середовища їх функціонування». Структуру ФБКБ визначено як взаємну узгодженість наступних елементів: достатність обсягу фінансових ресурсів у КБ для ефективної діяльності; збалансованість структури та якість фінансових

ресурсів; забезпеченість заставою, гарантією і поручництвом фінансових операцій; наявність у КБ фінансових резервів; своєчасність виконання КБ/їх клієнтами і контрагентами фінансових зобов'язань; прибутковість банківської діяльності (с. 21).

5. Обґрунтована необхідність розширення циклу ФШ у КБ та розроблено цикл, який включає ланцюгову реалізацію 6 етапів: 1) задум та підготовка здійснення; 2) застосування маніпуляцій, спрямованих на організацію заволодіння грошовими коштами; 3) шахрайське заволодіння грошовими коштами; 4) укриття слідів та приховування наслідків ФШ у КБ; 5) імітація добросовісності набуття (легалізація) грошових коштів; 6) відкрите володіння/використання/розпорядження фінансовими ресурсами, набутими у результаті ФШ. Цикл ФШ у КБ закладає в модель хронологію дій, що значно підвищує її практичну значимість, дозволяє більшою мірою убезпечити КБ, їх клієнтів і контрагентів від втрати грошових коштів, маніпулювання фінансовими зобов'язаннями (с. 22).

6. Автором зосереджено увагу на доцільності поглиблення адаптації поняття «механізму» із сфери прикладних наук у сферу економічних та необхідність його застосування для боротьби з ФШ і забезпечення ФБКБ. Здобувачем запропоновано розглядати механізми боротьби із ФШ у КБ як сукупність інструментарію (форм, методів, способів, важелів, організаційних заходів КБ) та алгоритмів його застосування, які організовані у функціональні комплекси (для виявлення, ідентифікації, оцінки, прогнозування, протидії, нейтралізації, аналізу, попередження ФШ) з метою недопущення або зменшення втрат фінансових ресурсів унаслідок ФШ та забезпечення фінансової безпеки, підвищення довіри споживачів фінансових послуг до КБ. Також автор конкретизує основні складові формування та реалізації механізмів боротьби з ФШ у забезпеченні ФБКБ: 1) функцію; 2) параметри; 3) сферу застосування; 4) предмет; 5) об'єкт; 6) суб'єкт; 7) інструментарій; 8) алгоритм; 9) результат.

Такий підхід дозволяє монтувати механізми виявлення, протидії та запобігання ФШ у систему функціонування КБ та підвищити загальну ефективність забезпечення ФБКБ (с. 22).

7. Удосконалення методів запобігання ФШ у КБ у частині розподілу функцій між службами внутрішнього аудиту та фрод-моніторингу має значний практичний аспект, що дозволяє зосередити боротьбу з проявами ФШ і не допустити/попередити негативний вплив на стан ФБКБ (с. 23).

Пункти наукової новизни дисертаційної роботи, що винесені на захист, відзначаються цілісністю та комплексністю підходу до теми дослідження і характеризують автора як кваліфікованого науковця, здатного вирішувати актуальні наукові задачі. Результати, що відображають наукову новизну проведеного дослідження, є підтвердженням особистого внеску здобувача у розробку досліджуваної проблеми.

Повнота викладених наукових результатів дисертації в опублікованих працях та авторефераті

Основні положення дисертації, що повністю висвітлюють результати дослідження, викладено у 16 наукових працях, серед яких 6 статей у наукових фахових виданнях, з них 5 – у виданнях, включених до міжнародних економетричних баз, і 10 публікаціях апробаційного характеру загальним обсягом 5,21 друкованих аркуші, де відображені положення всіх розділів дисертації, результати дослідження пройшли апробацію у вигляді виступів та доповідей на науково-практичних конференціях. Кількість, обсяг та зміст опублікованих наукових праць відповідає встановленим вимогам щодо публікації основного змісту та наукових результатів дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук.

Автореферат дисертації за своїм змістом та оформленням відповідає встановленим вимогам і передає основні положення, висновки, рекомендації,

викладені в дослідженні та не містить інформації, що не була розглянута у роботі.

Дисертація написана державною мовою і складається з анотації, переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів, висновку, списку використаних джерел і додатків. У цілому дисертаційна робота відзначається логічністю побудови, завершеністю, обґрунтованістю наукових положень та висновків, сучасним науковим стилем подачі матеріалу. Дисертація містить достатню кількість таблиць, схем, рисунків, що подані в основній частині дисертації. При цьому значна їх кількість винесена у додатки для того, щоби не обтяжувати основну частину роботи.

Важливість одержаних здобувачем результатів для науки і практики

Теоретичне значення отриманих результатів полягає в одноосібному виконанні наукової праці, спрямованої на поглиблення теоретико-методологічних засад, удосконалення методичних підходів і розробку практичних рекомендацій щодо виявлення та запобігання фінансовому шахрайству у забезпеченні фінансової безпеки комерційних банків України.

Позитивно слід відмітити той факт, що практичне використання окремих пропозицій і рекомендацій автора підтверджено довідками про впровадження результатів наукового дослідження у практичній діяльності банків.

Розроблена здобувачем модель виявлення ФШ і пропозиції з удосконалення методів запобігання ФШ у банківському секторі України для забезпечення ФБКБ застосовуються АБ «Кристалбанк» при розробці внутрішніх методичних документів, а також при реалізації антишахрайських заходів (довідка від 24.01.2019 р. № 24.01.2019/10-вих); запропоновані автором напрями вдосконалення підходів до виявлення і запобігання ФШ у КБ України та схема взаємозв'язку складових боротьби з ФШ у КБ використовуються при підготовці

програмних документів з протидії шахрайським проявам АТ «ОТПІ БАНК» (довідка від 31 січня 2019 р. № 06/168).

Теоретичні положення та окремі методичні розробки дисертації використовуються у навчальному процесі Інституту банківських технологій і бізнесу ДВНЗ «Університет банківської справи» при складанні навчальної програми і підготовці методичного забезпечення дисципліни «Філософія економічної безпеки» (довідка від 29.01.2019 № 09-007/161).

Зауваження та дискусійні положення

Відзначаючи змістовність представленої до захисту дисертації, ґрунтовне дослідження важливої проблеми, не можна, водночас, залишити поза увагою деякі дискусійні питання та недоліки, що містяться у наукових положеннях, висновках та рекомендаціях здобувача. До зауважень, що здебільшого носять рекомендаційний характер, слід віднести:

1. Неповним видається трактування сутності поняття «фінансове шахрайство» як «системи маніпуляцій у сфері грошового банківського обігу та фінансових зобов'язань...», оскільки не враховано автором такі напрями, як втручання у платіжні, програмні системи, підроблення документації (с. 36 дисертації).

2. Здобувачем у тексті роботи досить часто вживається термін «сфера банківського грошового обігу». Доцільним, на наш погляд, було б надати авторське розуміння цього поняття.

3. У першому розділі роботи (с. 41), табл. 1.3, де надано класифікацію різновидів ФШ у КБ за ознакою «виникнення», доцільним було б додатково виокремити шахрайство при внутрішніх розрахунках, а за ознакою «спрямованість фінансових наслідків» – додати шахрайство, що спрямоване на приховування збитковості, незадовільного фінансового стану, порушення нормативів тощо. Адже мова йде про свідоме заниження обсягів резервів на

покриття ризиків за активними операціями, подання неправдивих відомостей про значення економічних нормативів: з одного боку – це порушення банківського законодавства, а з іншого – це шахрайство.

4. Дисертації додало би більшої аргументаційної цілісності, якби здобувачем було б надане обґрунтування необхідності врахування моральних ризиків та асиметрії інформації при проведенні кредитних операцій, адже шахрайство з боку клієнтів є однією з основних причин виникнення кредитного ризику, що суттєво впливає на стан фінансової безпеки банків.

5. Автор розглядає механізми виявлення, протидії і попередження ФШ відповідно (с.75-79), виділяючи при цьому серед їх характеристик інструментарій механізму – форми, методи, способи, важелі, організаційні засоби. Такий підхід є цілком правомірним, однак все це доцільно конкретизувати у розрізі складових інструментарію, а не подавати узагальнено.

6. Досить цікавими і змістовними є пропозиції автора щодо удосконалення системи та структури управління фінансової безпеки банків за допомогою механізму виявлення та запобігання ФШ у КБ України (с. 197, 201-213). На наш погляд, робота значною мірою виграла б, якби автор розкрив особливості застосування низки методів, що використовуються у зарубіжній практиці з метою протидії шахрайським проявам (кредитні ковенанти, укладання угод про купівлю майна позичальника із зобов'язанням його зворотного викупу, залучення незалежних фахівців до оцінки великих кредитних проектів та ін.), та висвітлив би позицію щодо можливостей їх адаптації у вітчизняну практику.

Проте, зазначені недоліки у цілому не знижують позитивну оцінку дисертації Мельника С. С. та не ставлять під сумнів отримані наукові результати і можуть бути враховані у подальшій науково-практичній діяльності здобувача.

Загальний висновок

Дисертація Мельника Сергія Степановича «Виявлення та запобігання фінансовому шахрайству у забезпеченні фінансової безпеки комерційних банків» є закінченою науковою працею у межах поставленої мети й відповідних завдань.

Представлені у роботі наукові положення і результати є авторським розв'язанням наукового завдання, що полягає у поглибленні теоретико-методологічних засад, розвитку методичних підходів та розроблення практичних рекомендацій щодо виявлення та запобігання фінансовому шахрайству у забезпеченні фінансової безпеки комерційних банків України.

Робота оформлена відповідно до вимог Міністерства освіти і науки України та відповідає паспорту спеціальності 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит. Зміст роботи повною мірою відображений в опублікованих наукових працях здобувача. Положення, висновки та рекомендації, викладені в дисертації, є достовірними і обґрунтованими.

Дисертаційна робота Мельника С. С., за своїм змістом, науковою новизною, практичною значущістю відповідає вимогам Міністерства освіти і науки України, що висуваються до дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук та п.п. 9, 11, 12, 13 і 14 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України №567 від 24 липня 2013р. (із змінами), а її автор – Мельник Сергій Степанович заслуговує присудження наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит.

Офіційний опонент
доктор економічних наук, професор,
професор кафедри міжнародних фінансів,
обліку та оподаткування
Університету ім. Альфреда Нобеля

Т. М. Болгар

